

ΑΝΤΟΝ ΠΑΝΕΚΟΥΚ

ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ

Πρώτη δημοσίευση: Αμβούργο, 1920 (σύμφωνα με το marxists.org). Σύμφωνα με τον Serge Bricianer (Pannekoek and the Workers' Councils, TELOS PRESS), το κείμενο γράφτηκε μάλλον το φθινόπωρο του 1919.
μτφ. coghnoti.wordpress.com

I. Η πορεία του εργατικού κινήματος

Δεν είναι μόνο οι οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που μεταβλήθηκαν απίστευτα από τον πόλεμο· ο πόλεμος επέφερε μια ολοκληρωτική μεταβολή και σε αυτό που ονομάζουμε σοσιαλισμό. Κάποιος που μεγάλωσε με τη γερμανική σοσιαλδημοκρατία και συμμετείχε από τις γραμμές της στον αγώνα της εργατικής τάξης, σήμερα ενδεχομένως να στέκεται αμήχανος μπροστά στα νέα φαινόμενα, και να διερωτάται αν όλα όσα έμαθε και έκανε ήταν λάθος, και συνεπώς τώρα οφείλει να διδαχτεί και να ακολουθήσει νέες θεωρήσεις. Απάντηση: δεν ήταν λάθος, αλλά μια ατελής, μεταβατική αλήθεια. Ο σοσιαλισμός δεν είναι μια ακλόνητη, αμετάβλητη θεωρία. Με την εξέλιξη του κόσμου αναπτύσσονται και οι αντιλήψεις των ανθρώπων, και με τις νέες συνθήκες εμφανίζονται νέες μέθοδοι για την επίτευξη του στόχου μας. Αυτό δείχνει ακόμα και μια εντελώς επιφανειακή εξέταση της εξέλιξης του σοσιαλισμού κατά τον τελευταίο αιώνα.

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα κυριαρχούσε ο ουτοπικός σοσιαλισμός. Διορατικοί στοχαστές με καθαρή αίσθηση της ανυπόφορης φύσης του καπιταλισμού προχωρούσαν στην επεξεργασία προσχεδίων για μια καλύτερη κοινωνία, στην οποία η εργασία θα ήταν οργανωμένη σε κοοπερατίβες. Η τομή έρχεται το 1847, όταν οι Μαρξ και Ένγκελς δημοσιεύουν το κομμουνιστικό μανιφέστο. Εκεί κάνουν την εμφάνισή τους τα βασικά στοιχεία του κατοπινού σοσιαλισμού: η δύναμη που μετατρέπει τον καπιταλισμό σε σοσιαλιστική κοινωνία δημιουργείται από τον ίδιο τον καπιταλισμό. Αυτή η δύναμη είναι η ταξική πάλη του προλεταριάτου. Οι φτωχοί, περιφρονημένοι, αστοιχειώτοι εργάτες είναι οι φορείς αυτής της ανατροπής. Παλεύοντας ενάντια στην αστική τάξη αποκτούν δύναμη και ικανότητες, και οργανώνονται ως τάξη· το προλεταριάτο κατακτά την πολιτική εξουσία μέσω της επανάστασης, και πραγματώνει τον οικονομικό μετασχηματισμό.

Πρέπει να τονίσουμε ότι οι Μαρξ και Ένγκελς δεν αποκαλούσαν τον στόχο τους σοσιαλισμό, ούτε τους εαυτούς τους σοσιαλιστές. Όπως εξήγησε αργότερα ο Ένγκελς, σε κάθε εποχή, ο όρος σοσιαλισμός χαρακτήριζε διάφορες τάσεις της αστικής τάξης, οι οποίες από συμπόνια για το προλεταριάτο ή άλλους λόγους, ήθελαν να μεταβάλουν την καπιταλιστική οργάνωση· συχνά είχαν αντιδραστικούς στόχους. Ο κομμουνισμός αντίθετα ήταν ένα προλεταριακό κίνημα. Κομμουνιστικές ονομάζονταν οι εργατικές οργανώσεις που πάλευαν ενάντια στο καπιταλιστικό σύστημα. Από την Κομμουνιστική Λίγκα προέκυψε το μανιφέστο, που έδωσε στο προλεταριάτο στόχο και κατεύθυνση στον αγώνα του.

Το 1848 ξεσπούν οι αστικές επαναστάσεις, ανοίγοντας το δρόμο για τον καπιταλισμό στην κεντρική Ευρώπη, και προετοιμάζοντας ταυτόχρονα το μετασχηματισμό των παραδοσιακών κρατιδίων σε ισχυρά έθνη-κράτη. Στις δεκαετίες του '60 και '70 η βιομηχανία αναπτύσσεται ραγδαία, και μέσα σε αυτή την ευημερία καταβυθίζεται το όλο επαναστατικό κίνημα σε τέτοιο βαθμό, που και ο ίδιος ο όρος "κομμουνισμός" πέφτει στην αφάνεια.

Όταν στη δεκαετία του '70 το επαναστατικό κίνημα επανακάμπτει σε έναν πιο αναπτυγμένο καπιταλισμό, η βάση του είναι αρκετά ευρύτερη από αυτή των κομμουνιστικών σεκτών του παρελθόντος, όμως οι στόχοι είναι πιο περιορισμένοι, πιο βραχυπρόθεσμοι: βελτίωση των άμεσων συνθηκών, σωματεία, δημοκρατική μεταρρύθμιση. Ο Λασάλ στη Γερμανία αναπτύσσει μια προπαγανδιστική δραστηριότητα υπέρ των κρατικά επιδοτούμενων κοοπερατίβων· το κράτος όφειλε να αποκτήσει συνείδηση των κοινωνικών καθηκόντων του ως προς την εργατική τάξη. Τον σκοπό αυτό θα εξυπηρετούσε η δημοκρατία, η κυριαρχία δηλαδή των μαζών επί του κράτους. Είναι λοιπόν κατανοητό το γιατί το κόμμα που ίδρυσε ο Λασάλ υιοθέτησε την ονομασία "σοσιαλδημοκρατία": το όνομα αυτό δηλώνει ότι στόχος του κόμματος είναι μια δημοκρατία με κοινωνικό προσανατολισμό.

Όμως το κόμμα σταδιακά ξεπέρασε αυτούς τους πρώτους περιορισμένους στόχους. Η ραγδαία καπιταλιστική ανάπτυξη της Γερμανίας, οι πόλεμοι για τη δημιουργία της γερμανικής αυτοκρατορίας, η συμμαχία αστών και μιλιταριστών γιούνκερς, η νομοθεσία ενάντια στους σοσιαλιστές, η αντιδραστική φορολογική και δασμολογική πολιτική, ώθησαν τους εργάτες σε μια δριμεία ταξική πάλη, μετατρέποντάς τους σε ηγέτες του ευρωπαϊκού εργατικού κινήματος, που υιοθέτησε το όνομα και τα συνθήματά τους. Η πρακτική όξυνε τα πνεύματα και τα έστρεψε προς τις θεωρήσεις του Μαρξ, οι οποίες μέσα από την πρακτική τους εφαρμογή και τις πολυάριθμες εκλαϊκευτικές εκδόσεις —προ πάντων από τον Κάουτσκι— γίνονταν προσιτές σε όλους τους σοσιαλιστές. Έτσι οι αρχές και οι στόχοι του παλιού κομμουνισμού έγιναν αρχές και στόχοι της σοσιαλδημοκρατίας: το κομμουνιστικό μανιφέστο έγινε το προγραμματικό της κείμενο, ο μαρξισμός η θεωρία της, η ταξική πάλη η τακτική της. Ως στόχο της διακήρυξε την κατάληψη της πολιτικής εξουσίας από το προλεταριάτο, την κοινωνική επανάσταση.

Ωστόσο υπήρχε μια διαφορά: ο χαρακτήρας του νέου μαρξισμού, το πνεύμα όλου του κινήματος διέφερε από τον παλιό κομμουνισμό. Η σοσιαλδημοκρατία αναπτυσσόταν εν τω μέσω μιας ισχυρής καπιταλιστικής ανάπτυξης. Για την ώρα δε γινόταν λόγος για βίαιη ανατροπή. Συνεπώς η επανάσταση μετατίθετο στο απώτερο μέλλον. Η σοσιαλδημοκρατία αρκούταν στην προπαγάνδα και την οργάνωση της προετοιμασίας της επανάστασης, καθώς και στους αγώνες για άμεσες βελτιώσεις. Η θεωρία τόνιζε ότι η επανάσταση ως συνέπεια της οικονομικής εξέλιξης αποτελεί μια αναγκαιότητα, αλλά ξεχνούσε να πει πως και η δράση, η αυθόρμητη δραστηριότητα των μαζών είναι επίσης αναγκαία για την επανάσταση. Έτσι αναπτύχθηκε ένα είδος οικονομικού φαναλισμού. Η σοσιαλδημοκρατία και τα αναπτυσσόμενα συνδικάτα έγιναν κομμάτια της καπιταλιστικής κοινωνίας: ενσάρκωναν την αυξανόμενη αντίσταση των εργατικών μαζών, και έγιναν τα όργανα που απέτρεπαν την ολική εξαθλίωση των μαζών υπό την πίεση του κεφαλαίου. Με το καθολικό δικαίωμα ψήφου η σοσιαλδημοκρατία μετατρέπεται σε ισχυρή αντιπολίτευση εντός του αστικού κοινοβουλίου. Ο χαρακτήρας της κατά βάση, και παρά τη θεωρία της, ήταν ρεφορμιστικός, στραμμένος προς το άμεσο, το μικρό, μη-επαναστατικός: βασική αιτία γι' αυτό ήταν η καπιταλιστική ευημερία, που έδινε στις προλεταριακές μάζες μια δεδομένη βιοτική ασφάλεια, και δεν άφηνε καμία πραγματικά επαναστατική διάθεση να κάνει την εμφάνισή της εντός τους.

Την τελευταία δεκαετία ισχυροποιήθηκαν αυτές οι τάσεις. Το εργατικό κίνημα σχεδόν κατέκτησε ό,τι μπορεί να κατακτηθεί υπό τις υφιστάμενες συνθήκες: απέκτησε μια ισχυρή κομματική μορφή με ένα εκατομμύριο μέλη, η οποία λαμβάνει το ένα τρίτο των ψήφων στις εκλογές, και ένα συνδικαλιστικό κίνημα που συγκεντρώνει τη πλειονότητα των οργανωμένων εργατών. Όμως τώρα το εργατικό κίνημα έχει προσκρούσει σε ένα ισχυρότερο εμπόδιο, που δε γίνεται να ξεπεραστεί με αυτά τα πολυδοκιμασμένα μέσα: τις ισχυ-

ρές οργανώσεις του μεγάλου κεφαλαίου στα συνδικάτα, τους συνδέσμους επιχειρηματιών και τις κοινότητες συμφερόντων, αλλά και την πολιτική του ιμπεριαλισμού, που καθοδηγείται από το χρηματιστικό κεφάλαιο, τη βαριά βιομηχανία και το μιλιταρισμό, και ως επί το πολύ διεξάγεται εκτός κοινοβουλίου. Το εργατικό κίνημα στάθηκε ανίκανο να προχωρήσει σε μια ριζική ανατροπή και ανανέωση της τακτικής του. Οι ισχυρές οργανώσεις του είχαν αποκτήσει μια δική τους ύπαρξη, μεταβάλλοντας τη διαιώνισή τους σε αυτοσκοπό. Φορέας αυτής της τάσης είναι η γραφειοκρατία, αυτός ο πολυπληθής στρατός από υπαλλήλους, ηγέτες, βουλευτές, γραμματείς, συντάκτες. Η γραφειοκρατία σχηματίζει μια αυτοτελή ομάδα με δικά της συμφέροντα. Υπό την εξουσία της ο στόχος, διατηρώντας την ονομασία του, μεταβλήθηκε σταδιακά σε κάτι διαφορετικό. Η κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας από το προλεταριάτο έγινε κατάκτηση της πλειοψηφίας από το κόμμα, αντικατάσταση των κυβερνώντων πολιτικών και της κρατικής γραφειοκρατίας από τους σοσιαλδημοκράτες πολιτικούς και την κομματική και συνδικαλιστική γραφειοκρατία. Η πραγμάτωση του σοσιαλισμού συνίστατο στη ψήφιση νέων νόμων προς όφελος του προλεταριάτου. Αυτή η αντίληψη ήταν κυρίαρχη όχι μόνο στους ρεβιζιονιστές, αλλά και στον Κάουτσκι, τον θεωρητικό των ριζοσπαστών, ο οποίος σε μια συζήτηση δήλωσε πως η σοσιαλδημοκρατία θα διατηρήσει το κράτος με όλα του τα όργανα και τα υπουργεία, και απλά θα τα επανδρώσει με άλλα πρόσωπα, σοσιαλδημοκράτες, αντικαθιστώντας παλιούς υπουργούς και στελέχη.

Ο παγκόσμιος πόλεμος έφερε την κρίση μέσα στο εργατικό κίνημα. Η σοσιαλδημοκρατία υποστηρίζοντας το σύνθημα της "υπεράσπισης της πατρίδας" έθετε εαυτόν στις υπηρεσίες του ιμπεριαλισμού: η κομματική και συνδικαλιστική γραφειοκρατία χέρι-χέρι με την κρατική γραφειοκρατία και τους επιχειρηματίες εξανάγκαζε τους εργάτες να δίνουν τη δύναμη, το αίμα, και την ίδια τους ζωή, μέχρι τέλους. Αυτή είναι η κατάρρευση της σοσιαλδημοκρατίας σαν κόμμα της προλεταριακής επανάστασης. Τότε, σε συνθήκες έντονης καταπίεσης, σε όλες τις χώρες ορθώνεται μια αντιπολίτευση, που υψώνει ξανά τη σημαία της ταξικής πάλης, του μαρξισμού, της επανάστασης. Ποιο όνομα έπρεπε να υιοθετηθεί για αυτόν τον αγώνα; Η αντιπολίτευση μπορούσε δικαίως να υιοθετήσει τα παλιά, αλλά πλέον εγκαταλελειμμένα συνθήματα της σοσιαλδημοκρατίας. Όμως το όνομα "σοσιαλιστής" είχε πλέον χάσει κάθε νόημα και ισχύ: ουσιαστικές διαφορές ανάμεσα σε σοσιαλιστές και αστούς δεν υπήρχαν πια. Κομμάτι της ταξικής πάλης ήταν η οξύτατη πάλη ενάντια στη ίδια τη σοσιαλδημοκρατία, που έριξε το προλεταριάτο στην άβυσσο της εξαθλίωσης, της δουλοπρέπειας, του πολέμου, της καταστροφής, της αδυναμίας. Ήταν δυνατό οι νέοι αγώνες να διεξαχθούν με μια ατιμασμένη, απαξιωμένη ονομασία; Ένα νέο όνομα ήταν απαραίτητο, και ποιο όνομα ήταν καταλληλότερο από εκείνο το παλιό, το πρωταρχικό όνομα όσων μιλούσαν για ταξική πάλη; Σε όλες τις χώρες ξεπήδησε η ίδια σκέψη, της επαναοικειοποίησης του όρου "κομμουνισμός".

Και ξανά, όπως και τον καιρό του Μαρξ, δυο τάσεις στέκουν αντιμέτωπες: η προλεταριακή-επαναστατική τάση του κομμουνισμού, και η αστική-ρεφορμιστική τάση του σοσιαλισμού. Ο νέος κομμουνισμός δεν είναι απλά η ριζοσπαστική σοσιαλδημοκρατία σε νέα έκδοση. Νέες αντιλήψεις κατακτήθηκαν από τον παγκόσμιο πόλεμο, που πηγαίνουν πολύ μακρύτερα από τις παλιές. Τώρα θα προχωρήσουμε στην εξέταση των διαφορών ανάμεσα στις δύο τάσεις που αναφέραμε.

II. Ταξική Πάλη και Κοινωνικοποίηση

Στην καλύτερή της εποχή, η σοσιαλδημοκρατία είχε ως αρχή την ταξική πάλη ενάντια στην αστική τάξη, και ως στόχο την πραγμάτωση του σοσιαλισμού, μέσω της κατάκτησης της

πολιτικής εξουσίας. Σήμερα η σοσιαλδημοκρατία έχει εγκαταλείψει αρχές και στόχους: είναι ο κομμουνισμός που τους διασώζει.

Με το ξέσπασμα του πολέμου, η σοσιαλδημοκρατία λήγει την πάλη ενάντια στην αστική τάξη. Ο Κάουτσκι εξηγεί ότι η ταξική πάλη ισχύει για τον καιρό της ειρήνης, ενώ σε καιρό πολέμου τη θέση της παίρνει η διαταξική αλληλεγγύη ενάντια στο ξένο έθνος. Αιτιολόγησε αυτή του τη θέση με το ψέμα του "αμυντικού πολέμου", ψέμα που στις αρχές του πολέμου είχε καταφέρει να ξεγελάσει τις μάζες. Η μόνη διαφορά ανάμεσα σε σοσιαλιστές της πλειοψηφίας [SPD] και Ανεξάρτητους [USPD] είναι ότι οι πρώτοι συμμετείχαν με ενθουσιασμό στην πολιτική της αστικής τάξης κατά τον πόλεμο, ενώ οι δεύτεροι την υπέμεναν σιωπηρά, γιατί δεν τολμούσαν να ξεκινήσουν τον αγώνα. Η ίδια εικόνα εμφανίζεται και μετά την κατάρρευση του γερμανικού ιμπεριαλισμού το Νοέμβριο του 1918. Οι σοσιαλδημοκράτες ηγέτες μπήκαν στην κυβέρνηση μαζί με τους αστούς πολιτικούς, επιδιώκοντας να πείσουν τους εργάτες ότι αυτό το πράγμα αποτελεί την πολιτική εξουσία του προλεταριάτου. Όμως δε χρησιμοποίησαν την εξουσία τους σε υπουργεία και κρατικές λειτουργίες για να εγκαθιδρύσουν τον σοσιαλισμό, αλλά για να επαναφέρουν τον καπιταλισμό. Εδώ πρέπει κανείς να σκεφτεί ότι η μεγάλη, πελώρια καπιταλιστική δύναμη, ο κύριος εχθρός και καταπιεστής του προλεταριάτου είναι το κεφάλαιο της Αντάντ, που σήμερα είναι ο κυρίαρχος του κόσμου. Η γερμανική αστική τάξη, ηττημένη και δίχως δυνάμεις, μπορεί να υπάρξει πια μόνο ως τσιράκι και φορέας του ιμπεριαλισμού της Αντάντ: η αποστολή που της ανατέθηκε είναι η καταπίεση και εκμετάλλευση των εργατών της Γερμανίας προς όφελος του κεφαλαίου της Αντάντ. Ως πολιτικοί του εκπρόσωποι οι Σοσιαλδημοκράτες, που σήμερα αποτελούν την κυβέρνηση της Γερμανίας, οφείλουν να υπακούουν στις προσταγές της Αντάντ και να ζητιανεύουν βοήθεια και επιείκεια.

Οι Ανεξάρτητοι από την άλλη, που κατά τον πόλεμο απέτρεπαν τους εργάτες από το να παλέψουν ενάντια στον ισχυρό γερμανικό ιμπεριαλισμό, μετά το τέλος του πολέμου είδαν σαν καθήκον τους —π.χ. εγκωμιάζοντας το πρόγραμμα του Ουίλσον¹ σχετικά με την Κοινωνία των Εθνών ή προπαγανδίζοντας την ειρήνη των Βερσαλλιών— να εμποδίζουν τους εργάτες από το να παλέψουν ενάντια στην κυρίαρχη δύναμη του παγκόσμιου καπιταλισμού.

Τον καιρό πριν τον πόλεμο όταν η σοσιαλδημοκρατία ήταν στην αντιπολίτευση, μπορούσε κανείς να πιστεύει ότι η προώθηση των ηγετών της στις ανώτατες κυβερνητικές θέσεις θα σήμαινε την πολιτική εξουσία του προλεταριάτου, γιατί τότε ως αντιπρόσωποι των εργατών θα μπορούσαν να περάσουν μια νομοθεσία εγκαθίδρυσης του σοσιαλισμού —ή το λιγότερο, των πρώτων σταδίων του. Όμως κάθε εργάτης ξέρει ότι —πλην περιστασιακών διακηρύξεων— τίποτα τέτοιο δεν έγινε. Πρέπει λοιπόν τώρα να υποθέσουμε ότι καθώς αυτοί οι κύριοι, με το που πέτυχαν τις φιλοδοξίες τους, έπαψαν να θέλουν κάτι παραπάνω, η σοσιαλδημοκρατία τους δεν ήταν παρά αέρας κοπανιστός; Εν μέρει ναι. Όμως υπάρχουν βαθύτεροι λόγοι για τη συμπεριφορά τους. Από την πλευρά της σοσιαλδημοκρατίας διαδιδόταν η άποψη ότι, υπό τις σημερινές συνθήκες της τρομαχτικής οικονομικής κατάρρευσης ο σοσιαλισμός είναι ανέφικτος. Και εδώ έχουμε μια σημαντική διαφορά ανάμεσα στις θέσεις του κομμουνισμού και της σοσιαλδημοκρατίας. Οι σοσιαλδημοκράτες πιστεύουν ότι ο σοσιαλισμός είναι εφικτός μόνο σε μια κοινωνία υπεραφθονίας και αυξα-

---

Οι σημειώσεις είναι της μετάφρασης.

¹ Ο Πάνεκουκ αναφέρεται στο πασιφιστικό προσανατολισμού 'πρόγραμμα των 14 σημείων' του 28^{ου} προέδρου των ΗΠΑ Woodrow Wilson (1856-1924).

νόμενης ευημερίας. Οι κομμουνιστές λένε ότι σε τέτοιες συνθήκες ο καπιταλισμός είναι πιο στέρεος από ποτέ, επειδή τότε οι μάζες δεν έχουν το μυαλό τους στην επανάσταση. Οι σοσιαλδημοκράτες λένε: πρώτα πρέπει η παραγωγή να τεθεί ξανά σε κίνηση, ούτως ώστε να αποφευχθεί η ολοκληρωτική καταστροφή, η λιμοκτονία. Οι κομμουνιστές: τώρα, που η οικονομία έχει καταρρεύσει, τώρα είναι η σωστή στιγμή για να ανοικοδομηθεί σε νέα σοσιαλιστική βάση. Ο σοσιαλδημοκράτες λένε: ο απλούστερος τρόπος για την ανοικοδόμηση της παραγωγής συνίσταται στη διατήρηση του παλιού καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, οπου υπάρχουν ήδη οι δομές, αφήνοντας στην άκρη την τόσο εγκωμιασμένη ταξική πάλη ενάντια στην αστική τάξη. Οι κομμουνιστές απαντούν πως η ανοικοδόμηση της παραγωγής σε καπιταλιστική βάση δεν είναι καν εφικτή· ο κόσμος βυθίζεται μπροστά στα μάτια μας στην πτώχευση, την εξαθλίωση· η αστική τάξη αντιστέκεται στη μόνη δυνατή μέθοδο ανοικοδόμησης· πρέπει να τσακίσουμε την αντίστασή της. *Οι σοσιαλδημοκράτες συνεπώς επιθυμούν την παλινόρθωση του καπιταλισμού, απορρίπτοντας την ταξική πάλη· οι κομμουνιστές επιθυμούν την ανοικοδόμηση του σοσιαλισμού, διεξάγοντας ταξική πάλη.*

Ποιο είναι λοιπόν το διακύβευμα; Η κοινωνική διαδικασία της εργασίας είναι η παραγωγή όλων των αναγκαίων για τη ζωή αγαθών. Όμως στόχος του καπιταλιστικού συστήματος δεν είναι η ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών. Στόχος του είναι η υπεραξία, το κέρδος. Όλες οι πράξεις των καπιταλιστών αποσκοπούν στο κέρδος: αυτός είναι ο μόνος λόγος που αφήνουν τους εργάτες να μπαίνουν μέσα στα εργοστάσια και να παράγουν ό,τι είναι αναγκαίο για τη χώρα. Σήμερα, όλη αυτή η διαδικασία έχει διαταραχθεί, έχει καταρρεύσει. Το δίχως άλλο ακόμα βγάζουν κέρδη, και μάλιστα τεράστια κέρδη, όμως πρόκειται για κέρδη δια της πλαγίας οδού: λαθρεμπόριο, τοκογλυφία, κλοπή, μαύρη αγορά, χρηματιστήριο. Για να ξαναλειτουργήσει η κανονική πηγή κερδών ολόκληρης της αστικής τάξης, είναι αναγκαίο να ξανατεθεί σε κίνηση η παραγωγική διαδικασία.

Στο βαθμό που η παραγωγή έχει να κάνει με την εργασία, δεν υπάρχει τίποτα το δύσκολο [ως προς την επαναλειτουργία της παραγωγικής διαδικασίας]. Οι εργατικές μάζες είναι εδώ, και βρίσκονται σε κατάσταση αναμονής. Μέσα διαβίωσης παράγονται στη Γερμανία επαρκώς. Πρώτες ύλες, κάρβουνο, σίδηρο δεν επαρκούν για να καλύψουν το μεγάλο αριθμό εξειδικευμένων βιομηχανικών εργατών, όμως αυτή η δυσαναλογία εύκολα μπορεί να ξεπεραστεί μέσω συναλλαγών με τις πλούσιες σε πρώτες ύλες χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Σε αυτή την ανοικοδόμηση της παραγωγής δεν υπάρχει τίποτα το υπεράνθρωπα δύσκολο. Όμως καπιταλιστική παραγωγή σημαίνει ότι ένα κομμάτι του προϊόντος πηγαίνει στους καπιταλιστές, δίχως αυτοί να έχουν εργαστεί για την παραγωγή του.

Η αστική έννομη τάξη είναι το μέσο που καθιστά εφικτή αυτή την οικειοποίηση, δυνάμει του δικαιώματος ιδιοκτησίας. Μέσω αυτού του δικαιώματος έχει το κεφάλαιο "αξίωση" στα κέρδη του. Έτσι γινόταν και πριν τον πόλεμο. Όμως ο πόλεμος μεγάλωσε ασυνήθιστα τις αξιώσεις του κεφαλαίου σε κέρδη. Το δημόσιο χρέος έχει φτάσει σχεδόν να είναι τόσα δις, όσα εκατομμύρια ήταν πριν τον πόλεμο. Αυτό σημαίνει ότι οι κάτοχοι αυτών των τίτλων έχουν την απαίτηση να λαμβάνουν, δίχως να δουλεύουν, δισεκατομμύρια, τα οποία αντλούνται με τη μορφή φόρων από την συνολική εργασία του λαού. Για την περίπτωση της Γερμανίας πρέπει να προσθέσουμε τις πολεμικές αποζημιώσεις προς την Αντάντ, που ανέρχονται συνολικά στα 200-300 δις, δηλ. περισσότερα από το ήμισυ του λεγόμενου ΑΕΠ. Τούτο σημαίνει ότι περισσότερο από το ήμισυ της συνολικής παραγωγής θα πηγαίνει εξαρχής στους καπιταλιστές της Αντάντ και στις πολεμικές αποζημιώσεις. Έπειτα έρχεται η σειρά της ίδιας της γερμανικής αστικής τάξης, που για να συσσωρεύσει εκ νέου κεφάλαια θέλει να πετύχει το μέγιστο δυνατό κέρδος. Τι μένει για τους εργάτες; Βέβαια πρέπει κι αυτοί να ζήσουν· όμως είναι ξεκάθαρο ότι υπό αυτές τις συνθήκες το κόστος επιβίωσής

των εργατών θα συμπίσει στον έσχατο βαθμό, ενώ ταυτόχρονα όλα τα παραπάνω κέρδη μπορούν να αντληθούν μόνο μέσω της εντατικοποίησης και αύξησης των ωρών εργασίας, και των πιο εκλεπτυσμένων μεθόδων εκμετάλλευσης.

Η καπιταλιστική παραγωγή σήμερα συνεπάγεται έναν τέτοιο βαθμό εκμετάλλευσης, που για τους εργάτες είναι αφόρητη, ή και ανέφικτη. Η ανοικοδόμηση της παραγωγής καθαυτή δεν παρουσιάζει κάποια ανυπέβλητη δυσκολία —ακόμα κι αν απαιτεί μια άριστη οργάνωση και την ενθουσιώδη και εντατική συνεργασία ολόκληρου του προλεταριάτου. Όμως είναι πρακτικά ανέφικτη η ανοικοδόμηση της παραγωγής κάτω από αυτή την τρομαχτική πίεση, αυτή τη συστηματική λεηλασία, που δεν αφήνει στους παραγωγούς παρά τα αναγκαία για την επιβίωση. Σύντομα η προσπάθεια θα προσκρούσει στην αντίσταση και εκθροικότητα των εργατών, από τους οποίους έχει αφαιρεθεί κάθε προοπτική ασφαλούς διαβίωσης, οδηγώντας στη σταδιακή διάλυση όλης της οικονομίας. Η Γερμανία μάς παρέχει ένα παράδειγμα αυτής της περίπτωσης.

Ήδη κατά τη διάρκεια του πολέμου οι κομμουνιστές αναγνώρισαν την αδυναμία πληρωμής των τεράστιων αποζημιώσεων και των τόκων τους, και προέταξαν το αίτημα: ακύρωση των πολεμικών αποζημιώσεων και χρεών. Όμως δεν τελειώνει εκεί η ιστορία. Πρέπει να ακυρωθούν και τα ιδιωτικά χρέη που προήλθαν από δανεισμούς κατά τη διάρκεια του πολέμου; Αν όχι, μήπως τότε οι προγενέστεροι δανεισμοί που έγιναν με σκοπό την προετοιμασία του πολέμου; Δεν υπάρχει διαφορά ανάμεσα σε ένα δάνειο που επενδύθηκε σε ένα εργοστάσιο παραγωγής κανονιών, και στο μετοχικό κεφάλαιο ενός εργοστασίου που παρήγαγε θωρακίσεις ή χειροβομβίδες. Εδώ δε γίνεται να πούμε ότι τα δυο προαναφερθέντα κεφάλαια είναι διαφορετικού είδους, να αναγνωρίσουμε στο ένα την αξίωση του σε κέρδη, και να την αρνηθούμε στο άλλο. Όλα τα κέρδη επιβαρύνουν την παραγωγή, και δυσχεραίνουν την ανοικοδόμηση. Για μια οικονομία που πάει να ορθοποδήσει όχι μόνο τα κόστη του πολέμου, αλλά κάθε επιβάρυνση είναι ένα σοβαρό εμπόδιο. *Συνεπώς η αρχή του κομμουνισμού, ο οποίος απορρίπτει κάθε αξίωση του κεφαλαίου σε κέρδη, είναι σήμερα η μόνη πρακτικά εφαρμόσιμη. Πρακτικά, μόνο αφήνοντας στην άκρη το κέρδος του κεφαλαίου μπορεί να ανοικοδομηθεί εκ νέου η οικονομία.*

Η απόρριψη του καπιταλιστικού κέρδους ήταν ανέκαθεν μια βασική αρχή της σοσιαλδημοκρατίας. Ποια είναι λοιπόν σήμερα η προσέγγιση της αυθεντικής ριζοσπαστικής σοσιαλδημοκρατίας των Ανεξάρτητων; Παλεύουν για κοινωνικοποίηση, δηλ. για το πέρασμα των επιχειρήσεων μέσω απαλλοτρίωσης στα χέρια του κράτους, με τους καπιταλιστές να αποζημιώνονται λαμβάνοντας κρατικά χρεόγραφα. Αυτό σημαίνει ότι δια της μεσολάβησης του κράτους, ένα κομμάτι του προϊόντος της εργασίας θα συνεχίσει να πηγαίνει στους καπιταλιστές. Η εκμετάλλευση των εργατών από το κεφάλαιο διατηρείται. Ο σοσιαλισμός συνεπάγεται δυο πράγματα: κατάργηση της εκμετάλλευσης και κοινωνική διαχείριση της παραγωγής. Το πρώτο είναι για το προλεταριάτο ο σπουδαιότερος στόχος, το δεύτερο είναι η ορθολογική μέθοδος για την ανάπτυξη της παραγωγής, μέσω της τεχνικής οργάνωσης. Όμως στα σοσιαλδημοκρατικά σχέδια κοινωνικοποίησης, η εκμετάλλευση συνεχίζει να υφίσταται, και η απαλλοτρίωση των επιχειρήσεων δεν οδηγεί παρά στον κρατικο-καπιταλισμό (ή κρατικο-σοσιαλισμό), στον οποίο οι καπιταλιστές επιχειρηματίες μετατρέπονται σε κατόχους κρατικών μετοχών. *Αυτή η κοινωνικοποίηση —που σήμερα υποστηρίζεται από τους Ανεξάρτητους— είναι μια εξαπάτηση του προλεταριάτου, καθώς υπό την επιφανειακή εικόνα του σοσιαλισμού συνεχίζει στην πράξη να υφίσταται η εκμετάλλευση. Αιτία για αυτή τη στάση είναι το δίχως άλλο ο φόβος μιας οξείας αντιπαράθεσης με την αστική τάξη, τώρα που το προλεταριάτο μόλις ξαναξυπνά, και δεν έχει συγκεντρώσει τις δυνάμεις που απαιτούνται για την επαναστατική πάλη. Όμως στην πράξη αυτή η στάση αποτελεί μια προσπά-*

θεια να ανοικοδομηθεί σε νέες βάσεις ο καπιταλισμός. Αυτή η προσπάθεια θα προσκρούσει στο ότι μια εξαθλιωμένη οικονομία δε γίνεται να αντέξει τέτοιες προσφορές στο κεφάλαιο.

Οι σοσιαλδημοκράτες και των δυο τάσεων επιθυμούν, οι μεν ανοικτά οι δε υπόγεια, τη διατήρηση της εκμετάλλευσης των εργατών από το κεφάλαιο. Η πρώτη τάση αφήνει τα πράγματα ως έχουν, η δεύτερη θέλει η εκμετάλλευση να γίνεται υπό την καθοδήγηση και διαχείριση του κράτους. Και οι δυο μόνο ένα σύνθημα έχουν για το προλεταριάτο: δουλέψτε, δουλέψτε, δουλέψτε! Δουλέψτε χωρίς σταματημό, με όλες σας τις δυνάμεις! Γιατί μόνο η πιο οξεία εκμετάλλευση του προλεταριάτου μπορεί να οδηγήσει στην ανάκαμψη της καπιταλιστικής οικονομίας.

III. Μαζική Δράση και Επανάσταση

Η αντίθεση ανάμεσα σε κομμουνισμό και σοσιαλδημοκρατία έκανε την εμφάνισή της ήδη πριν τον πόλεμο, όμως όχι με αυτό το όνομα. Τότε αφορούσε την τακτική του αγώνα. Υπό την ονομασία "Αριστεροί Ριζοσπάστες" έκανε την εμφάνισή της μια αντιπολίτευση εντός της σοσιαλδημοκρατίας (από την οποία προήλθαν οι παλαιότεροι των τωρινών κομμουνιστών), που, ενάντια σε ρεβιζιονιστές και ριζοσπάστες, τασσόταν υπέρ της αναγκαιότητας της μαζικής δράσης. Σε εκείνη τη διαφωνία έγιναν εμφανείς οι αντεπαναστατικές αντιλήψεις και τακτικές των ριζοσπαστών ηγετών, ειδικά του Κάουτσκι.

Ο κοινοβουλευτικός και ο συνδικαλιστικός αγώνας είχαν, υπό τον γοργά αναπτυσσόμενο καπιταλισμό, αποσπάσει μια σειρά από βελτιώσεις στις βιωτικές συνθήκες των εργατών, ορθώνοντας ταυτόχρονα και ένα ανάχωμα στην αδιάκοπη τάση του καπιταλισμού να εξαθλιώνει την εργατική τάξη. Όμως κατά τη τελευταία δεκαετία, και παρά την ισχυρή οργάνωση, αυτό το ανάχωμα σταδιακά έπαψε να επαρκεί: ο ιμπεριαλισμός ισχυροποίησε τη δύναμη των καπιταλιστών και του милитарισμού, αποδυνάμωσε το κοινοβούλιο, εξώθησε τα συνδικάτα στην άμυνα και προετοίμασε τον παγκόσμιο πόλεμο. Ήταν φανερό ότι οι παλιές μέθοδοι αγώνα δεν επαρκούσαν. Οι μάζες το αντιλήφθηκαν ενστικτωδώς: σε όλες τις χώρες ξέσπασαν δράσεις, συχνά ενάντια στη θέληση των ηγετών. Άλλοτε τεράστιοι συνδικαλιστικοί αγώνες, άλλοτε απεργίες στις μεταφορές που παραλύουν την οικονομία, άλλοτε διαδηλώσεις πολιτικού χαρακτήρα. Συχνά το ξέσπασμα της προλεταριακής εξέγερσης και δύναμης τράνταζε σε τέτοιο βαθμό τους αστούς, που έκαναν παραχωρήσεις: άλλοτε αυτά τα κινήματα καταπνίγονταν στο αίμα. Οι ηγέτες της σοσιαλδημοκρατίας επεδίωκαν να χρησιμοποιήσουν αυτές τις δράσεις για τους δικούς τους πολιτικούς σκοπούς: αναγνώριζαν τη χρησιμότητα της πολιτικής απεργίας για καθορισμένους σκοπούς, όμως υπό την προϋπόθεση ότι η απεργία παρέμενε εντός των προδιαγεγραμμένων ορίων, ότι ξεκινούσε και έληγε κατά τις διαταγές της ηγεσίας, και ότι ανά πάσα στιγμή ήταν υποταγμένη στην επίσημη τακτική της ηγεσίας. Έτσι κατά καιρούς γινόταν χρήση αυτών των τακτικών: όμως συνήθως δίχως επιτυχία. Η ορμητική βία του στοιχειώδους ξεσπάσματος των μαζών νεκρωνόταν, καθώς έπρεπε να υπηρετεί την πολιτική των συμβιβασμών. Το χαρακτηριστικό που η άρχουσα τάξη φοβόταν, η αβεβαιότητα του αν και κατά πόσο η εκάστοτε μαζική δράση θα εξελισσόταν σε επαναστατικό κίνημα, έλειπε από αυτές τις "πειθαρχημένες" μαζικές δράσεις, των οποίων η αβλαβής φύση ήταν προκανονισμένη και ανακοινωμένη.

Οι επαναστάτες μαρξιστές, οι κατοπινοί κομμουνιστές, είχαν ήδη αντιληφθεί την περιορισμένη φύση των επικρατουσών σοσιαλδημοκρατικών αντιλήψεων. Έβλεπαν ότι καθόλη την ιστορία, οι μάζες, οι ίδιες οι τάξεις είναι η δύναμη πίσω από κάθε ανατροπή. Οι επαναστάσεις δε ξεσπούν μετά από επιδέξιες αποφάσεις αναγνωρισμένων ηγετών: όταν οι συν-

θήκες, οι καταστάσεις, γίνονται αφόρητες, οι μάζες εξηγείρονται από μόνες τους, ανατρέπουν την παλιά εξουσία, και η νέα τάξη ή τμήμα της τάξης που έρχεται στην εξουσία μετασχηματίζει το κράτος ή την κοινωνία κατά τις ανάγκες της. Μόνο κατά την τελευταία πενηντακονταετία ειρηνικής καπιταλιστικής ανάπτυξης έκανε την εμφάνισή της η ψευδαίσθηση ότι οι ηγεσίες, τα μεμονωμένα άτομα, έχουν τη δυνατότητα, λόγω της μεγάλης τους ευφυΐας, να ορίζουν το ρου της ιστορίας. Τα μέλη του κοινοβουλίου και των κεντρικών επιτροπών πιστεύουν ότι οι πράξεις, οι λόγοι, οι διαπραγματεύσεις, οι αποφάσεις τους, καθορίζουν την πορεία των γεγονότων· οι μάζες που βρίσκονται πίσω τους δεν έχουν παρά να έρχονται στο προσκήνιο όταν και όποτε τις καλούνε, για να επικυρώσουν τις πράξεις των ηγεσιών, και μετά να χάνονται όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Οι μάζες δεν έχουν παρά έναν παθητικό ρόλο να παίξουν. Ψηφίζουν τους ηγέτες. Οι τελευταίοι δρουν ως οι δυνάμεις που επηρεάζουν την ιστορική εξέλιξη.

Αυτή η αντίληψη, ήδη ανεπαρκής για την κατανόηση των παλαιότερων επαναστάσεων, σήμερα είναι ακόμα περισσότερο τέτοια, ιδίως όταν εξεταστεί υπό το φως της βαθιάς διαφοράς ανάμεσα στην αστική και την προλεταριακή επανάσταση. Στις αστικές επαναστάσεις οι λαϊκές μάζες των εργατών και των μικροαστών κάνουν την εμφάνισή τους μια φορά (όπως στο Παρίσι το Φεβρουάριο του 1848), ή κατά καιρούς, όπως στη μεγάλη γαλλική επανάσταση, ανατρέποντας τη παλιά μοναρχία ή μια νέα αφόρητη εξουσία, όπως εκείνη των Γιρονδίνων. Αφού οι μάζες κάνουν τη δουλειά τους, εμφανίζονται οι εκπρόσωποι της αστικής τάξης, οι νέοι άνδρες, το νέο καθεστώς, για να ανανεώσουν και μετασχηματίσουν τους κρατικούς θεσμούς, το σύνταγμα, τους νόμους. Η προλεταριακή μαζική δύναμη ήταν απαραίτητη για την ανατροπή του παλιού, όχι όμως και για την ανοικοδόμηση του νέου, καθώς αυτή η νέα ανοικοδόμηση ήταν η οργάνωση μιας νέας ταξικής κυριαρχίας.

Οι ριζοσπάστες σοσιαλδημοκράτες σκέφτονταν και την προλεταριακή επανάσταση, την οποία —σε αντίθεση με τους ρεφορμιστές— θεωρούσαν αναγκαία, σύμφωνα με το παραπάνω πρότυπο. Μια μεγάλη λαϊκή εξέγερση εξαλείφει την παλιά στρατιωτική-απολυταρχική εξουσία, και θέτει ως νέα ηγεσία τους σοσιαλδημοκράτες, οι οποίοι ασχολούνται με τα υπόλοιπα, και ανοικοδομούν το σοσιαλισμό εισάγοντας νέους νόμους. Έτσι σκέφτονταν την προλεταριακή επανάσταση. Όμως αυτή η επανάσταση είναι κάτι τελείως διαφορετικό. Η προλεταριακή επανάσταση είναι η απελευθέρωση των μαζών από κάθε ταξική κυριαρχία, από κάθε εκμετάλλευση. Αυτό σημαίνει ότι οι μάζες παίρνουν τη μοίρα στα χέρια τους, ότι γίνονται κύριοι της εργασίας τους. Από το παλιό ανθρώπινο γένος, περιορισμένο στο να αποτελείται από μισθωτούς σκλάβους, που δε σκέφτονται ούτε βλέπουν πέρα από το χώρο εργασίας τους, πρέπει να ξεπηδήσει η νέα ανθρωπότητα, περήφανε, έτοιμη για πάλη, με ανεξάρτητο πνεύμα, γεμάτη αλληλεγγύη, που δε θα ξεγελιέται από τις εξαπατήσεις των αστικών αντιλήψεων, που θα είναι ικανή να διαχειρίζεται ανεξάρτητα την εργασία της. Αυτός ο μετασχηματισμός δεν είναι δυνατό να ολοκληρωθεί μέσα σε μια μόνη επαναστατική πράξη. Απαιτείται μια μακρά διαδικασία αγώνα, στην οποία οι εργάτες, περνώντας κατ' ανάγκη μέσα από πικρές απογοητεύσεις, πρόσκαιρες νίκες και αλλεπάλληλες ήττες, θα κερδίσουν σιγά-σιγά τη δύναμη, την ατράνταχτη ενότητα και την ωριμότητα που απαιτείται για την ελευθερία και την επικράτησή τους. Αυτή η διαδικασία αγώνα είναι η προλεταριακή επανάσταση.

Το πόσο θα διαρκέσει αυτή η διαδικασία διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες, και εξαρτάται κατά κύριο λόγο από την ικανότητα αντίστασης της άρχουσας τάξης. Η σχετικά γρήγορη ολοκλήρωσή της στη Ρωσία, έχει να κάνει με την αδυναμία της εκεί αστικής τάξης, καθώς και με το ότι η συμμαχία της με τους αγροκτήμονες ώθησε τους αγρότες στο πλευρό των εργατών. Ο μεγάλος θεσμός εξουσίας της αστι-

κής τάξης είναι το κράτος, η πελώρια, πολύπλευρη οργάνωση της κυριαρχίας της με όλα τα μέσα ισχύος της: νομοθεσία, σχολείο, αστυνομία, δικαιοσύνη, στρατός, γραφειοκρατία, μέσω των οποίων κρατά στα χέρια της όλες τις όψεις του δημόσιου βίου. Η προλεταριακή επανάσταση είναι ο αγώνας του προλεταριάτου ενάντια στον μηχανισμό εξουσίας της άρχουσας τάξης. Μόνος τρόπος για να κερδίσει την ελευθερία του, είναι απέναντι σε αυτή την οργάνωση του αντίπαλου, το προλεταριάτο να αντιτάξει μια δική του ισχυρότερη, σταθερότερη οργάνωση. Το κράτος και η αστική τάξη επιδιώκουν να κρατούν τους εργάτες δίχως δύναμη και θάρρος, διασπασμένους. Επιδιώκουν να σπάνε την ενότητα των εργατών με βία ή εξαπατήσεις, να κάνουν τους εργάτες να μην πιστεύουν στην αποτελεσματικότητα των δράσεών τους. Ενάντια σε αυτές τις προσπάθειες, οι εργάτες προβαίνουν σε μαζικές δράσεις, που έχουν ως αποτέλεσμα την παράλυση και διάλυση των κρατικών δομών. Όσο οι τελευταίες μένουν άθικτες, το προλεταριάτο δε γίνεται να νικήσει, γιατί οι κρατικές δομές θα δρουν πάντα εναντίον του. Ο αγώνας —αν δε θέλουμε ο καπιταλισμός να μας πάρει μαζί του— ολοκληρώνεται όταν οι αλληπάλληλες δράσεις του προλεταριάτου συντρίψουν και κάνουν κομμάτια το γραφειοκρατικό μηχανισμό του κράτους.

Ήδη πριν τον πόλεμο, ο Κάουτσκι ήταν εναντίον αυτής της άποψης. Υποστήριζε πως το προλεταριάτο δεν πρέπει να ακολουθήσει αυτή την τακτική, που καταλήγει στην καταστροφή της κρατικής εξουσίας, γιατί πρέπει να την χρησιμοποιήσει για τους δικούς του σκοπούς. Κατά την εξουσία του προλεταριάτου, όλα τα υπουργεία του τωρινού κράτους θα συνεχίσουν να είναι απαραίτητα, για την εκτέλεση των νόμων προς όφελος του προλεταριάτου. Στόχος του προλεταριάτου δεν πρέπει να είναι η κατάλυση, αλλά η κατάκτηση του κράτους. Τέθηκε έτσι το ζήτημα της δομής της οργάνωσης της προλεταριακής εξουσίας —αν θα συνεχίσει να είναι το αστικό κράτος, όπως πιστεύει ο Κάουτσκι, ή κάτι ολότελα καινούργιο. Όμως οι σοσιαλδημοκρατικές θεωρίες, όπως αναπτύσσονται εδώ και τριάντα χρόνια από τον Κάουτσκι, μιλούσαν πάντα για την οικονομία και τον καπιταλισμό, από τον οποίο ο σοσιαλισμός θα προέκυπτε "νομοτελειακά": το "πώς" δεν έγινε αντικείμενο διερώτησης, και άρα το ζήτημα του κράτους και της επανάστασης δεν απαντήθηκε. Μόνο αργότερα αυτό το ζήτημα διερευνήθηκε. Έτσι ήρθε στο προσκήνιο η διαφορά της σοσιαλδημοκρατικής και της κομμουνιστικής αντίληψης για την επανάσταση.

Για τους σοσιαλδημοκράτες η προλεταριακή επανάσταση είναι μια στιγμιαία πράξη, μια λαϊκή εξέγερση, που ανατρέπει την παλιά εξουσία και τοποθετεί τους σοσιαλδημοκράτες στην κορυφή του κράτους, στην κυβέρνηση. Η ανατροπή των Χοεντσόλερν² στις 7 Νοεμβρίου 1918 είναι για τους σοσιαλδημοκράτες μια γνήσια προλεταριακή επανάσταση, η οποία επικράτησε εύκολα εξαιτίας των ειδικών συνθηκών — της πτώσης της παλιάς εξουσίας λόγω του πολέμου. Για τους κομμουνιστές απεναντίας μια τέτοια εξέγερση δεν αποτελεί παρά την αρχή της προλεταριακής επανάστασης, καθώς καταργώντας τη μοναρχία άνοιξε για τους εργάτες το δρόμο, οικοδομώντας την ταξική τους οργάνωση να καταργήσουν το παλιό καθεστώς. Στην πραγματικότητα οι εργάτες έδωσαν την ηγεσία στη σοσιαλδημοκρατία, και έτσι βοήθησαν την κρατική εξουσία, έπειτα από μια στιγμή παράλυσης, να εδραιωθεί εκ νέου· έχουν ακόμα μπροστά τους σκληρούς αγώνες. Για τους Κάουτσκι και για τη Γερμανία είναι μια γνήσια σοσιαλδημοκρατική Δημοκρατία —ο Νόσκε³ και η Ράιχ-

² Πρόκειται για τον οίκο των Χοεντσόλερν [Hohenzollern], από τον οποίο προέρχονταν οι βασιλείς και μεγάλα κομμάτια της αριστοκρατίας σε Γερμανία και Πρωσία. Ο Πάνεκουκ αναφέρεται στην απομάκρυνση του Γουλιέλμου του Β' από το βασιλικό θρόνο.

³ *Gustav Noske* (1868- 1946). Ηγετικό στέλεχος των Σοσιαλδημοκρατών. Διετέλεσε υπουργός άμυνας της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης το 1919 και το 1920. Πήρε ενεργά μέρος στο τσάκισμα της γερμανικής επανάστασης.

σβερ⁴ δεν είναι παρά ασήμαντες ατέλειες— στην οποία οι εργάτες, αν και δεν κυβερνούν, εντούτοις συγκυβερνούν. Και φυσικά δεν πρέπει να ελπίζουν σε σοσιαλισμούς. Ο Κάουτσκι έχει επανειλημμένως τονίσει ότι η κοινωνική επανάσταση κατά τη μαρξιστική θεωρία δε θα συντελεστεί διαμιάς. Αντίθετα, είναι μια μακρά ιστορική διαδικασία: ο καπιταλισμός δεν είναι ακόμα ώριμος για την οικονομική επανάσταση. Με άλλα λόγια: αν και συνέβη μια προλεταριακή επανάσταση, οι προλετάριοι θα συνεχίσουν να υφίστανται την εκμετάλλευση όπως πρώτα, μέχρις ότου κάποια στιγμή, παρ' ελπίδα, κάποιες μεγάλες επιχειρήσεις να κρατικοποιηθούν. Για να το πούμε στεγνά: οι παλιοί υπουργοί θα αντικατασταθούν από σοσιαλδημοκράτες, όμως ο καπιταλισμός και η εκμετάλλευσή του θα συνεχίσουν να υφίστανται. Αυτό είναι το πρακτικό νόημα της σοσιαλδημοκρατικής θεώρησης: μετά από ένα στιγμιαίο προλεταριακό, επαναστατικό ξεσκήωμα, θα υπάρξει μια μακρά διαδικασία κοινωνικοποίησης και κοινωνικής επανάστασης. Ο κομμουνισμός απεναντίας υποστηρίζει ότι η προλεταριακή επανάσταση, η κατάληψη της εξουσίας από το προλεταριάτο είναι μια μακρά διαδικασία ταξικής πάλης, κατά την οποία το προλεταριάτο γίνεται ώριμο για να κατακτήσει την εξουσία και να συντρίψει τον παλιό κρατικό μηχανισμό. Στο αποφασιστικό σημείο του αγώνα, όταν οι εργάτες κατακτούν την εξουσία, καταργείται άμεσα και η εκμετάλλευση, και ανακηρύσσεται ότι παύει να ισχύει κάθε δικαίωμα σε εισόδημα που δεν προέρχεται από την εργασία. Σε αυτή τη νέα νομική βάση ξεκινά η ανοικοδόμηση της οικονομίας ως οργανωμένος, σχεδιασμένος μηχανισμός παραγωγής.

IV. Δημοκρατία και Κοινοβουλευτισμός

Η σοσιαλδημοκρατική θεωρία δεν ασχολήθηκε με το ζήτημα των πολιτικών μορφών που οι εργάτες θα χρησιμοποιήσουν για να ασκήσουν την εξουσία τους. Το ξεκίνημα της προλεταριακής επανάστασης απάντησε στην πράξη σε αυτό το ερώτημα. Η πρακτική της επανάστασης στα πρώτα της στάδια πλούτισε απίστευτα την εικόνα μας ως προς την ουσία και την πορεία της επανάστασης, ξεκαθάρισε τις αντιλήψεις μας και μας παρείχε νέες οπτικές, για ένα ζήτημα που μέχρι πρότινος δεν ήταν καθόλου ξεκάθαρο. Αυτές οι νέες θεωρήσεις αποτελούν τη σημαντικότερη διαφορά ανάμεσα σε σοσιαλδημοκρατία και κομμουνισμό. Αν ο κομμουνισμός στα σημεία που αναφέραμε ως τώρα αποτελεί την πιστή και συνεπή συνέχεια των καλύτερων σοσιαλδημοκρατικών ιδεών, τώρα, μέσω αυτών των νέων δεδομένων, υψώνεται πέρα από την παλιά θεωρία της σοσιαλδημοκρατίας. Ο μαρξισμός αποκτά με τη θεωρία του κομμουνισμού μια σημαντική προσθήκη και ανάπτυξη.

Λίγοι είχαν εκ των προτέρων συνείδηση ότι η ριζοσπαστική σοσιαλδημοκρατία ως προς τις αντιλήψεις τις γύρω από το κράτος και την επανάσταση—για τα οποία επιρόσθητα δε γινόταν ιδιαίτερα λόγος— είχε απομακρυνθεί σημαντικά από τη θεωρία του Μαρξ. Σε αυτούς τους λίγους συγκαταλέγεται πρώτος-πρώτος ο Λένιν. Πρώτα η νίκη των μπολσεβίκων το 1917 και η διάλυση της Εθνοσυνέλευσης αμέσως μετά, έδειξαν στους σοσιαλιστές της δυτικής Ευρώπης ότι εδώ έχουμε να κάνουμε με μια νέα αρχή. Στο βιβλίο του Λένιν με τίτλο *Κράτος και Επανάσταση*, το οποίο έγινε διαθέσιμο στην Ευρώπη το 1918, αν και είχε γραφεί το καλοκαίρι του 1917, βρίσκει κανείς τις βασικές αρχές της κομμουνιστικής θεωρίας γύρω από το κράτος σε συμφωνία με τον Μαρξ.

Η αντίθεση ανάμεσα σε σοσιαλδημοκρατία και σοσιαλισμό για τον οποίο κάνουμε λόγο εδώ, συχνά συνοψίζεται στην έκφραση "*Δημοκρατία ή Δικτατορία*". Όμως και οι κομμουνιστές θεωρούν το σύστημά τους ως μια μορφή δημοκρατίας. Όταν οι σοσιαλδημο-

⁴ *Reichswehr*. Ο στρατός της Γερμανίας—μετονομάστηκε σε Βέρμαχτ (*Wehrmacht*) το 1935.

κράτες μιλούν για δημοκρατία, εννοούν τον κοινοβουλευτισμό, δηλαδή την *κοινοβουλευτική ή αστική δημοκρατία*, την οποία και υπερασπίζονται. Τι εννοούν με αυτόν τον όρο;

Δημοκρατία σημαίνει λαϊκή κυβέρνηση, αυτοκυβέρνηση του λαού. Οι ίδιες οι λαϊκές μάζες διαχειρίζονται τις υποθέσεις τους και τις ελέγχουν. Πού συμβαίνει αυτό; Όλοι ξέρουμε ότι δε συμβαίνει πουθενά. Η κρατική εξουσία εξουσιάζει και διαχειρίζεται τις δημόσιες υποθέσεις, και κυβερνά το λαό, ο οποίος αποτελείται από τους υπηκόους. Πρακτικά, ο κρατικός μηχανισμός συνίσταται από τους κρατικούς λειτουργούς και τους στρατιωτικούς. Φυσικά, σε κάθε κοινότητα υπάρχουν λειτουργοί που επιτελούν τις λειτουργίες διαχείρισης, όμως στο κράτος μας οι υπηρέτες έχουν γίνει κυρίαρχοι του λαού. Η σοσιαλδημοκρατία είναι της άποψης ότι η κοινοβουλευτική δημοκρατία, στην οποία ο λαός επιλέγει ποιους θα τον κυβερνήσουν, είναι ικανή —αν επιλεχθούν οι κατάλληλοι— να πραγματοποιήσει την αυτοκυβέρνηση του λαού. Το αν αυτό ισχύει, μας το δείχνει η εμπειρία της νέας Δημοκρατίας της Γερμανίας. Δε χωρά αμφιβολία ότι οι μάζες των εργατών δεν επιθυμούν να δουν την παλινόρθωση του καπιταλισμού. Παραταύτα, αν και στις εκλογές υπήρχε πλήρης δημοκρατία, δίχως στρατιωτική τρομοκρατία, και όλα τα όργανα της αντίδρασης ήταν ανίσχυρα —το αποτέλεσμα ήταν η επαναφορά της παλιάς καταπίεσης και εκμετάλλευσης, η επαναφορά του καπιταλισμού. Οι κομμουνιστές είχαν τότε προβλέψει και προειδοποιήσει ότι η απελευθέρωση των εργατών από την εκμετάλλευση του κεφαλαίου δεν είναι εφικτή στα πλαίσια της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

Οι λαϊκές μάζες ασκούν την εξουσία τους κατά τις εκλογές. Την ημέρα των εκλογών οι μάζες είναι κυρίαρχες, μπορούν να επιβάλουν τη θέλησή τους, μέσω της ψήφου σε αυτόν που θέλουν να τις εκπροσωπή. Εκείνη την ημέρα κυριαρχούν —όμως αλίμονό τους αν δεν ψηφίσουν τους σωστούς ανθρώπους· γιατί καθόλη την υπόλοιπη τετραετία οι μάζες είναι δίχως εξουσία. Μόλις εκλεγούν, οι εκπρόσωποι, οι βουλευτές αποφασίζουν για τα πάντα. Σε αυτή η δημοκρατία δεν κυβερνά ο ίδιος ο λαός, αλλά οι βουλευτές, που αυτοστιγμεί ανεξαρτητοποιούνται από τις μάζες. Βεβαίως υπάρχουν προτάσεις για το μετριασμό αυτής της ανεξαρτησίας, π.χ. οι ετήσιες εκλογές, το δικαίωμα ανάκλησης (υποχρεωτική νέα ψηφοφορία όταν ένα ορισμένο ποσοστό ψηφοφόρων το απαιτήσει). Όμως αυτές οι προτάσεις δεν έχουν γίνει πουθενά πραγματικότητα. Βεβαίως οι βουλευτές δε δρουν αυθαίρετα, γιατί μετά την τετραετία θα έρθουν να ξαναζητήσουν τη ψήφο του λαού. Όμως επιδιώκουν να ταλαιπωρούν τις μάζες με γενικόλογα συνθήματα και να τις εξαπατούν με δημαγωγίες, και έτσι είναι αδύνατο να γίνει μια κριτική αποτίμησή τους. Την ημέρα δε των εκλογών, ψηφίζουν μήπως οι μάζες αυτούς που νομίζουν ότι είναι πιο κατάλληλοι να τις εκπροσωπήσουν; Όχι, έχουν να διαλέξουν ανάμεσα σε άτομα που έχουν ήδη επιλεγεί από τα πολιτικά κόμματα, πρόσωπα που έχουν γνωστοποιηθεί από τις κομματικές εφημερίδες.

Ας υποθέσουμε τώρα, ότι ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων που εκπροσωπεί αληθινά τις επιθυμίες των μαζών ψηφίζεται από αυτές, και μπαίνει στο κοινοβούλιο. Μόλις γίνουν βουλευτές, θα καταλάβουν ότι δεν είναι το κοινοβούλιο που κυβερνά· είναι αυτό που νομοθετεί, όχι αυτό που εφαρμόζει τους νόμους. Στο αστικό κράτος υπάρχει ένας *διαχωρισμός της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας*: το κοινοβούλιο έχει μόνο την πρώτη εξουσία· η δεύτερη, η πραγματική εκτελεστική εξουσία, η εφαρμογή των νόμων είναι αρμοδιότητα της γραφειοκρατίας, των κρατικών λειτουργών, που βρίσκονται εντέλει υπό την εξουσία της κυβέρνησης. Βεβαίως στις δημοκρατικές χώρες η κυβέρνηση, οι υπουργοί, ορίζονται από την πλειοψηφία του κοινοβουλίου. Όμως δεν είναι αιρετοί· διορίζονται μέσω παρασκηνακών διαβουλεύσεων ανάμεσα στους αρχηγούς των κομμάτων που έχουν την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Ακόμα κι αν δεχτούμε ότι στο κοινοβούλιο εκπροσωπείται κάπως η λαϊκή βούληση, αυτό δεν ισχύει επουδενί για την κυβέρνηση.

Στα άτομα που συναπαρτίζουν την κυβέρνηση, η λαϊκή βούληση υπάρχει εντελώς εξασθενημένη και αλλοιωμένη από τη κρατική γραφειοκρατία, η οποία κυβερνά και κυριαρχεί άμεσα το λαό. Οι ίδιοι οι υπουργοί είναι αδύναμοι μπροστά στη γραφειοκρατία, η οποία τυπικά τους υπηρετεί. Εκείνη κινεί τα νήματα, όχι οι υπουργοί. Μετά από λίγο καιρό τα πρόσωπα που συναπαρτίζουν την κυβέρνηση αλλάζουν, η γραφειοκρατία όμως μένει. Έχει την ανάγκη των υπουργών, για να την καλύπτουν στο κοινοβούλιο και να εξευρίσκουν πόρους για χάρη της· αν όμως ένας υπουργός θελήσει να πάρει μέτρα εναντίον της, η γραφειοκρατία μπορεί να του κάνει το βίο αβίωτο.

Συνεπώς, είναι λανθασμένη η σοσιαλδημοκρατική θεώρηση που λέει ότι αν οι εργάτες χειριστούν σωστά το γενικό δικαίωμα ψήφου, μπορούν να καταργήσουν τον καπιταλισμό και να εγκαθιδρύσουν την εξουσία τους. Ή μήπως πρέπει να πιστέψουμε ότι όλοι αυτοί οι κρατικοί λειτουργοί, πρόεδροι, μυστικοσύμβουλοι, δικαστές, διευθυντές και υποδιευθυντές γίνεται, υπακούοντας τις εντολές των Έμπερτ⁵ και Σάιντεμαν⁶ ή των Ντίτμαν και Λέντεμπουργ⁷, να μεταβληθούν σε όργανα για τη χειραφέτηση του προλεταριάτου; Τα μεν ανώτερα στρώματα της γραφειοκρατίας ανήκουν στην τάξη των εκμεταλλευτών, τα δε μεσαία και κατώτερα βρίσκονται σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό σε μια προνομιακή και εξασφαλισμένη θέση. Επομένως, αισθάνονται αλληλέγγυα με τα κυρίαρχα στρώματα, δηλαδή την αστική τάξη, και συνδέονται μαζί με της με χίλιους τρόπους, με την εκπαίδευση, μέσω οικογενειακών δεσμών, με τις διαπροσωπικές σχέσεις. Οι ηγέτες της σοσιαλδημοκρατίας αν θέλουν μπορούν να πιστεύουν ότι όταν καταλάβουν τους υπουργικούς θώκους θα ανοίξουν μέσω νέων νόμων το δρόμο προς το σοσιαλισμό, προς όφελος του προλεταριάτου. Στην πραγματικότητα τίποτα δεν αλλάζει από τις εναλλαγές προσώπων στις κυβερνητικές θέσεις και τον μηχανισμό εξουσίας. Ότι οι κύριοι αυτοί δε θέλουν να το παραδεχτούν, αποδεικνύει ότι έχουν σαν στόχο μόνο την καρέκλα· θεωρούν ότι αυτή η αλλαγή προσώπων είναι αρκετή για να επιτευχθεί ο στόχος της επανάστασης. Αυτό γίνεται εμφανές και από το ότι και οι σύγχρονες οργανώσεις που δημιουργήθηκαν από τους εργάτες, υπό την ηγεσία των κυρίων αυτών έχουν αποκτήσει τα χαρακτηριστικά ενός μικρο-κράτους: από υπηρέτες τα στελέχη έγιναν κυρίαρχοι, και μετατράπηκαν σε μια καλοκουρδισμένη γραφειοκρατία με τα δικά της συμφέροντα, η οποία, όπως τα κομματικά συνέδρια, αποκτά το βρωμερό χαρακτήρα του αστικού κοινοβουλίου· αυτή η κατάσταση δεν κάνει άλλο από το φέρνει στην επιφάνεια την αδυναμία των μαζών που αποτελούν τα μέλη της.

Θέλουμε λοιπόν να πούμε ότι η χρησιμοποίηση του κοινοβουλίου και ο αγώνας για τη δημοκρατία ήταν λανθασμένες τακτικές για τη σοσιαλδημοκρατία; Γνωρίζουμε όλοι, ότι όσο ο καπιταλισμός ακμάζει και αναπτύσσεται, ο κοινοβουλευτικός αγώνας μπορεί να αποτελέσει —και πράγματι αποτέλεσε— ένα ισχυρό μέσο για την αφύπνιση της ταξικής συνείδησης. Η τελευταία φορά που συνέβη αυτό ήταν με τον Λίμπκνεχτ κατά τη διάρκεια του πολέμου. Όμως δεν πρέπει να παραβλέψουμε το βασικό χαρακτήρα της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Απορρόφησε την οργή των μαζών και έπνιξε τις τάσεις εξέγερσης που είχαν, δίνοντας τους την εντύπωση ότι κρατούν τις τύχες τους στα χέρια τους. Ο κοινοβουλευτισμός πρόσφερε τεράστιες υπηρεσίες στον καπιταλισμό, εξασφαλίζοντάς του απρόσκοπτη, ειρηνική ανάπτυξη. Φυσικά για να μπορέσει να εκπληρώσει το στόχο της εξαπάτησης του λαού, δε γινόταν παρά να πάρει τη σημερινή μορφή του, της κοροϊδίας και της κομματικής

⁵ Friedrich Ebert (1871-1925). Ηγέτης του SPD. Διετέλεσε καγκελάριος στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης.

⁶ Phillipe Scheidemann (1865-1939). Ηγετικό στέλεχος του SPD.

⁷ Wilhelm Dittmann (1874-1954), Georg Ledebour (1850-1947). Ηγετικά στελέχη του USPD (Ανεξάρτητοι).

δημαγωγίας. Και τώρα η κοινοβουλευτική δημοκρατία βοηθά τον καπιταλισμό ακόμα περισσότερο, θέτοντας στην υπηρεσία του τις εργατικές οργανώσεις. Η ηθική και φυσική φθορά του καπιταλισμού κατά τον παγκόσμιο πόλεμο ήταν τόσο μεγάλη και απειλητική, που μόνος τρόπος για να ανακάμψει ήταν μέσω της βοήθειας των ίδιων των εργατών. Μέχρι να επαναίσχυροποιηθεί επαρκώς η παλιά, κρατική τάξη πραγμάτων, ο μόνος τρόπος για να συγκρατηθούν οι εργάτες ήταν μέσω της τοποθέτησης των σοσιαλδημοκρατικών ηγετών σε υπουργικές και κυβερνητικές θέσεις, δίνοντας έτσι μια ψευδή εικόνα εκπλήρωσης της υποσχέσης του σοσιαλισμού. *Στην εποχή της επανάστασης, ρόλος και στόχος της δημοκρατίας, της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, δεν είναι να εγκαθιδρύσει τον σοσιαλισμό (αυτό είναι έξω από τις δυνατότητές της), αλλά να τον εμποδίσει.* Η δημοκρατία δε μπορεί να απελευθερώσει τους εργάτες. Μπορεί μόνο να τους σκλαβώνει κι άλλο, στρέφοντας τα βλέμματά τους μακριά από το σίγουρο δρόμο της χειραφέτησης· δεν προωθεί, αλλά ματαιώνει την επανάσταση. Ισχυροποιεί την ικανότητα αντίστασης της αστικής τάξης, και κάνει τον αγώνα για τον σοσιαλισμό πιο δύσκολο και μακρύ, με περισσότερες θυσίες για το προλεταριάτο.

V. Προλεταριακή Δημοκρατία ή Συμβουλευτικό Σύστημα

Η σοσιαλδημοκρατία σκέφτεται την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας από το προλεταριάτο ως κατάληψη του κρατικού μηχανισμού από το εργατικό κόμμα. Ο κρατικός μηχανισμός παραμένει άθικτος και τίθεται στην υπηρεσία της εργατικής τάξης. Έτσι σκέφτονται οι μαρξιστές τους, όπως ο Κάουτσκι. Όμως η άποψη του Μαρξ ήταν εντελώς διαφορετική. Οι Μαρξ και Ένγκελς είδαν το κράτος ως έναν πελώριο μηχανισμό καταπίεσης, που έχει δημιουργηθεί από την άρχουσα τάξη, ο οποίος καθ' όλον τον 19^ο αι., όσο το προλεταριάτο εξεγείρετο τόσο αυτός τελειοποιείτο. Ο Μαρξ είδε πως καθήκον του προλεταριάτου δε μπορεί παρά να είναι η καταστροφή του κρατικού μηχανισμού και η δημιουργία εντελώς νέων οργάνων διαχείρισης. Ήξερε καλά ότι το κράτος έχει πολλές λειτουργίες, που αν τις παρατηρήσουμε επιφανειακά, θα μας φανεί ότι αφορούν στο γενικό συμφέρον — ασφάλεια, κυκλοφορία, εκπαίδευση, διαχείριση— όμως ήξερε επίσης ότι όλες αυτές οι δραστηριότητες εξυπηρετούν έναν μεγάλο σκοπό: φροντίζουν για τα συμφέροντα του κεφαλαίου, εγγυώνται την κυριαρχία του κεφαλαίου. Γι' αυτό ουδέποτε υπέκυψε στη φαντασίωση ότι αυτός ο μηχανισμός καταπίεσης μπορεί έτσι απλά, μεταβάλλοντας τους στόχους του, να μεταβληθεί σε όργανο για τη λαϊκή χειραφέτηση. Το ίδιο το προλεταριάτο πρέπει να δημιουργήσει το όργανο της χειραφέτησής του.

Τα χαρακτηριστικά αυτού του οργάνου δε γίνεται να καθοριστούν εκ των προτέρων· μόνο η πρακτική μπορεί να τα αναδείξει. Αυτό κατέστη δυνατό για πρώτη φορά στην Παρισινή Κομμούνια του 1871, όταν το προλεταριάτο κατέκτησε την κρατική εξουσία. Τότε οι παριζιάνοι εξέλεξαν πολίτες και εργάτες κατά το κοινοβουλευτικό πρότυπο· όμως αυτό το κοινοβούλιο μετεξελίχθηκε αμέσως σε κάτι διαφορετικό από το δικό μας. Δεν υπήρχε για να δίνει με ωραία λόγια εντολές στο λαό, αφήνοντας ανενόχλητη την κλίκα των καπιταλιστών και των αφεντικών να ασχολείται με τα της περιουσίας της· οι άνδρες που το αποτελούσαν έπρεπε να διαχειρίζονται τις δημόσιες υποθέσεις για το λαό. Αυτό που ήταν μέχρι πρότινος ένα κοινοβουλευτικό σώμα μεταβλήθηκε σε ένα όργανο εργασίας· τα μέλη του χωρίστηκαν σε επιμέρους επιτροπές, έργο των οποίων ήταν η εφαρμογή των νέων νόμων. Έτσι διαλύθηκε η γραφειοκρατία ως διαχωρισμένη, ανεξάρτητη, κυρίαρχη τάξη, και καταργήθηκε ο διαχωρισμός ανάμεσα σε νομοθετική και εκτελεστική εξουσία. Τα πρόσωπα που κατείχαν τα ανώτερα αξιώματα είχαν εκλεγεί άμεσα από το λαό, και ήταν ανα πάσα στιγμή ανακλητά.

Η σύντομη ζωή της Παρισινής Κομμούνας δεν επέτρεψε την πλήρη ανάπτυξη αυτού του νέου δημιουργήματος· ξεπήδησε από ένστικτο μέσα στον πυρετώδη αγώνα για επιβίωση· ήταν το μεγαλοφυές πνεύμα του Μαρξ που αναγνώρισε εκεί τα πρώτα σπέρματα των μελλοντικών μορφών της προλεταριακής κρατικής εξουσίας. Ένα νέο επίπεδο κατακτήθηκε το 1905, όταν στη Ρωσία δημιουργήθηκαν τα συμβούλια, τα σοβιέτ, ως όργανα του επαναστατημένου προλεταριάτου. Τότε δεν κατέκτησαν την πολιτική εξουσία, αν και το κεντρικό εργατικό συμβούλιο της Πετρούπολης είχε στα χέρια του την ηγεσία του αγώνα και για ένα διάστημα κατείχε σημαντικές εξουσίες. Όταν το 1917 ξέσπασε ξανά η επανάσταση, τα σοβιέτ επανεμφανίστηκαν ως όργανα της προλεταριακής εξουσίας. Με την Επανάσταση του Νοέμβρη [Οκτώβρη] τα σοβιέτ κατακτούν την πολιτική εξουσία, σχηματίζοντας έτσι το δεύτερο ιστορικό παράδειγμα προλεταριακής κρατικής εξουσίας. Στο ρωσικό παράδειγμα μπορούμε να αναγνωρίσουμε καλύτερα τις πολιτικές μορφές και αρχές που χρησιμοποιεί το προλεταριάτο για την πραγμάτωση του σοσιαλισμού. Αυτές τις αρχές προτάσσει ο κομμουνισμός ενάντια στη σοσιαλδημοκρατία.

Η πρώτη αρχή είναι η δικτατορία του προλεταριάτου. Ο Μαρξ είχε προβλέψει και υποστηρίξει επανειλημμένως ότι αμέσως μετά την κατάληψη της εξουσίας το προλεταριάτο πρέπει να εγκαθιδρύσει τη δικτατορία του. Δικτατορία σημαίνει ότι οι υπόλοιπες τάξεις αποκλείονται από την άσκηση εξουσίας. Αυτή η θέση έδωσε αφορμή για διαμαρτυρίες: η δικαιοσύνη είναι αντίθετη σε μια τέτοια δικτατορία που αφαιρεί τα δικαιώματα από ορισμένες ομάδες· η δικαιοσύνη απαιτεί δημοκρατία και ίσα δικαιώματα για όλους. Όμως τέτοιες αιτιάσεις που βασίζονται στη δικαιοσύνη δε μας λένε και πολλά: κάθε τάξη αντιλαμβάνεται ως δίκαιο και ονομάζει έτσι, αυτό που είναι για αυτήν καλό ή αναγκαίο· ο εκμεταλλευτής διαμαρτύρεται, φωνάζει "αδικία", όταν του επιβάλλεται η χειρωνακτική εργασία. Η αρχή της δημοκρατίας εξέφραζε τα πρώτα στάδια της προλεταριακής αυτοσυνείδησης, όταν ακόμα δεν τολμούσε να πει: δεν είμαι τίποτα, θα γίνω τα πάντα. Όταν η κοινότητα των εργαζόμενων αρχίσει να διαχειρίζεται και να αποφασίζει για τις κοινές της υποθέσεις, θα έχουν τότε μήπως οι εγκληματίες, οι ληστές, οι κλέφτες, οι ζιγκολό, οι πολεμοκάπηλοι, οι μαυραγορίτες, οι γαιοκτήμονες, οι τοκογλύφοι, οι εισοδηματίες κάποιου είδους "εκ φύσεως" ή εξ ουρανού δικαίωμα να μιλάνε; Μας λένε ότι κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα εκ φύσεως στο συγκαθορισμό της πολιτικής. Ωραία, τότε θα έχει σίγουρα και ένα ακόμη φυσικότερο δικαίωμα, το δικαίωμα να ζει, να μην πεινάει, να μην είναι εξαθλιωμένος· αν για την πραγματοποίηση του τελευταίου δικαιώματος είναι αναγκαίο να αρθεί το πρώτο, τότε και ακόμη και το δημοκρατικό αίσθημα δε θα μας φέρει αντίρρηση.

Ο κομμουνισμός δε βασίζεται σε ένα κάποιο αφηρημένο δικαίωμα, αλλά στις αναγκαίες της κοινωνικής τάξης [*Ordnung*]. Καθήκον του προλεταριάτου είναι η αναδιοργάνωση της κοινωνικής παραγωγής σε σοσιαλιστική βάση, και η εκ νέου ρύθμιση της εργασίας. Όμως εκεί προσκρούει στην αμείλικτη αντίσταση της άρχουσας τάξης, η οποία θα κάνει ό,τι είναι δυνατό για να εμποδίσει και να βλάψει τη νέα κοινωνία· *άρα πρέπει κάθε πολιτική επιρροή της άρχουσας τάξης να πάψει να υφίσταται.* Όταν η μια τάξη θέλει να πάει προς τα μπροστά, και η άλλη προς τα πίσω, το τρένο δεν κινείται ρούπι. Η συνεργασία οδηγεί στην αμοιβαία παράλυση. Στις αρχές του καπιταλισμού, όταν αναπτύσσονταν και σταθεροποιούνταν, η αστική τάξη ασκούσε τη δικτατορία της εφαρμόζοντας ταξικούς περιορισμούς στο δικαίωμα ψήφου. Αργότερα μπορούσε και έπρεπε να μεταβεί στη δημοκρατία, ούτως ώστε οι εργάτες να εξαπατούνται και να καθυστερούνται με τη ψευδαίσθηση των ίσων δικαιωμάτων· αυτή η δημοκρατική μορφή δε θίγει την πραγματική ταξική δικτατορία της αστικής τάξης, μόνο την κρύβει, δίνοντας όμως στο ανερχόμενο προλεταριάτο την ευκαιρία να συνασπιστεί και να αναγνωρίσει τα ταξικά του συμφέροντα. Μετά την πρώτη

νίκη του προλεταριάτου η αστική τάξη συνεχίζει να διαθέτει τόσα μέσα εξουσίας πνευματικής και υλικής φύσης, που μπορεί να βλάψει σημαντικά το έργο της νέας κοινωνίας, και ίσως θα μπορούσε να το παραλύσει ολικά αν είχε πλήρη πολιτική ελευθερία. Επομένως είναι αναγκαίο αυτή η τάξη να περιοριστεί χρησιμοποιώντας όση βία χρειαστεί. Κάθε προσπάθεια παρεμποδισμού ή βλάβης της νέας οργάνωσης της οικονομίας πρέπει να τιμωρείται δίχως οίκτο, ως βαρύτατο έγκλημα ενάντια στο συμφέρον του λαού για επιβίωση.

Ίσως να φαίνεται ότι ο αποκλεισμός μιας ορισμένης τάξης είναι πάντα επινοημένου και άρα ολωσδιόλου αυθαίρετου χαρακτήρα. Από τη σκοπιά του κοινοβουλευτικού συστήματος, ίσως και νά 'ναι έτσι. Όμως στην ειδική οργάνωση του προλεταριακού κράτους, στο συμβουλευτικό σύστημα, κάθε εκμεταλλευτής, κάθε παράσιτο αποκλείεται αυτομάτως από τη συμμετοχή στη διαχείριση της κοινωνίας.

Το συμβουλευτικό σύστημα αποτελεί τη δεύτερη αρχή της κομμουνιστικής τάξης. Στο συμβουλευτικό σύστημα η πολιτική οργάνωση δομείται στη βάση της οικονομικής διαδικασίας της εργασίας. Ο κοινοβουλευτισμός βασίζεται στο άτομο και στην ποιότητά του ως πολίτη. Αυτό εξηγείται ιστορικά από τη συγκρότηση της αστικής κοινωνίας από ανεξάρτητους και ίσους παραγωγούς. Ο καθένας τους παρήγαγε το εμπόρευσμά του για τον εαυτό του, η δε συνολική παραγωγική διαδικασία σχηματιζόταν από το σύνολο των μικρών επιχειρήσεων. Όμως στη σύγχρονη κοινωνία, με τις μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις και τις ταξικές αντιθέσεις, αυτή η αρχή είναι εκτός τόπου και χρόνου. Οι θεωρητικοί του γαλλικού συνδικαλισμού (πχ. ο Λαγκαρντέλ⁸) με το δίκιο τους άσκησαν οξεία κριτική στον κοινοβουλευτισμό. Σύμφωνα με τον κοινοβουλευτισμό, οι άνθρωποι είναι πρώτα και κύρια πολίτες, και ως τέτοιοι άτομα ίσα αναμεταξύ τους. Όμως ο πραγματικός, ο συγκεκριμένος άνθρωπος είναι εργάτης· η δραστηριότητά του είναι το πρακτικό περιεχόμενο της ζωής του. Όλες αυτές οι δραστηριότητες συμπληρώνουν η μια την άλλη, και συναπαρτίζουν την κοινωνική διαδικασία της εργασίας.

Δεν είναι το κράτος και η πολιτική, αλλά η κοινωνία και η εργασία που σχηματίζουν τη μεγάλη κοινότητα ζωής του ανθρώπου. Για να ενώσει τους ανθρώπους σε ομάδες, η πολιτικο-κοινοβουλευτική πρακτική χωρίζει το κράτος σε εκλογικές περιφέρειες· όμως οι εργάτες, εισοδηματίες, μπακάληδες, εργοστασιάρχες, γαιοκτήμονες που συνυπάρχουν σε κάθε περιφέρεια, δηλ. άνθρωποι κάθε τάξης και επαγγέλματος, που συμβαίνει να κατοικούν μαζί, δεν είναι δυνατόν να έχουν έναν εκπρόσωπο ο οποίος να μεταφέρει τα κοινά τους συμφέροντα και τις κοινές τους επιθυμίες, ακριβώς επειδή αυτοί οι άνθρωποι δεν έχουν τίποτα κοινό. Οι φυσικές ομάδες των ανθρώπων είναι οι ομάδες παραγωγής, οι εργάτες ενός εργοστασίου, ενός κλάδου, οι αγρότες ενός χωριού, και σε μεγαλύτερη κλίμακα οι τάξεις. Βεβαίως τα πολιτικά κόμματα έχουν την ιδιότητα να στρατολογούν και να εκπροσωπούν κυρίως ορισμένες τάξεις· όμως με πολύ ατελή τρόπο· η κομματική ταυτότητα είναι πρωτίστως ζήτημα πολιτικών πεποιθήσεων, όχι ταξικής καταγωγής· μεγάλο κομμάτι του προλεταριάτου συνεχίζει να αναζητά εκπροσώπους έξω από τη σοσιαλδημοκρατία.

Η νέα κοινωνία μετατρέπει την εργασία και την οργάνωσή της σε συνειδητό στόχο και βάση όλης της πολιτικής ζωής. Η πολιτική είναι η επιφανειακή οργάνωση της οικονομικής ζωής. Στον καπιταλισμό αυτό συμβαίνει κεκαλυμμένα, όμως στη μελλοντική κοινωνία θα συμβαίνει ρητά και απροκάλυπτα. Οι άνθρωποι θα εντάσσονται στις αντίστοιχες εργατικές

⁸ *Hubert Lagardelle* (1874-1958). Γάλλος θεωρητικός του επαναστατικού συνδικαλισμού, δικηγόρος, επηρεάστηκε από τις θεωρίες του Σορέλ και του Προυντόν. Σταδιακά μετακινείται προς ακροδεξιές και φιλοφασιστικές θέσεις. Διετέλεσε για έναν χρόνο (1942-43) υπουργός εργασίας υπό το καθεστώς Βισύ (1940-44), το οποίο συνεργάστηκε στην κατεχόμενη και ελεύθερη Γαλλία με τις δυνάμεις του Άξονα.

ομάδες. Οι εργάτες μιας επιχείρησης θα στέλνουν κάποιον για να μεταφέρει την εντολή τους, όμως αυτοί οι εκπρόσωποι θα βρίσκονται σε συνεχή επαφή με τη βάση, και θα είναι άμεσα ανακλητοί. Οι εκπρόσωποι θα αποφασίζουν για όλα όσα θα εντάσσονται στις αρμοδιότητές τους. Θα συναποφασίζουν σε συνελεύσεις των οποίων η σύνθεση θα διαφοροποιείται ανάλογα με αν το εκάστοτε ζήτημα αφορά ένα επάγγελμα, έναν τόπο ή ό,τι άλλο. Από αυτούς τους εκπροσώπους θα συγκροτούνται τα κεντρικά όργανα κάθε περιοχής, τα οποία θα συμβουλευούνται όταν χρειάζεται τους κατάλληλους ειδικούς.

Σε αυτό τον ευέλικτο οργανισμό δεν υπάρχει θέση για εκπροσώπηση της αστικής τάξης· όποιος δε συμμετέχει σε κάποια ομάδα παραγωγής, χάνει αυτόματα και τη δυνατότητα να αποφασίζει, δίχως να χρειάζεται να ληφθούν μέτρα επί τούτου για να τον αποκλείσουν. Τουναντίον ο αλλοτινός αστός, που τώρα εργάζεται κατά τις δυνατότητές του στη νέα κοινωνία, π.χ. ως διοικητικό στέλεχος του εργοστασίου, θα έχει το ίδιο δικαίωμα με τους άλλους εργάτες να πάρει το λόγο στη συνέλευση εργοστασίου, και να συμμετάσχει στη λήψη της απόφασης. Τα επαγγέλματα που αφορούν σε γενικές πολιτισμικές λειτουργίες, όπως οι δάσκαλοι ή οι γιατροί σχηματίζουν τα δικά τους συμβούλια, που συναποφασίζουν με τους τοπικούς εκπροσώπους των εργατών για τα ζητήματα της εκπαίδευσης και της υγειονομικής περίθαλψης αντίστοιχα. Σε κάθε τομέα της κοινωνίας η αυτοδιαχείριση και η οργάνωση από τα κάτω είναι το μέσο για να τεθούν σε κίνηση όλες οι δυνάμεις του λαού για την επίτευξη των στόχων· στην κορυφή, όλες οι δυνάμεις του λαού συνενώνονται σε μια κεντρική διεύθυνση, που εξασφαλίζει τη σωστή τους χρήση.

Το συμβουλευτικό σύστημα είναι μια κρατική οργάνωση δίχως γραφειοκρατία, η οποία μετατρέπει το κράτος σε ξένη δύναμη που εξουσιάζει το λαό. Στο συμβουλευτικό σύστημα γίνονται πράξη τα λόγια του Ένγκελς, ότι στο προλεταριακό κράτος η κυριαρχία πάνω στα άτομα αντικαθίσταται από τη διαχείριση των πραγμάτων. Οι λειτουργίες διαχείρισης που απαιτούν σταθερό προσωπικό είναι γραμματειακής φύσης. Πρόκειται για θέσεις ελάχιστα ελκυστικές, που όμως μετά από μια γενική βασική εκπαίδευση του πληθυσμού θα είναι προσιτές σε όλους. Η πραγματική διαχείριση θα ασκείται από τους εκλεγμένους εκπροσώπους, που είναι ανά πάσα στιγμή ανακλητοί και πληρώνονται τον ίδιο μισθό με τους εργάτες. Κατά τη διάρκεια μιας μεταβατικής περιόδου ίσως αυτή η αρχή να μη γίνεται να εφαρμοστεί πλήρως ή με απόλυτη επιτυχία, καθώς δε θα έχουν όλοι οι εκπρόσωποι τις απαιτούμενες ικανότητες· αφού όμως ο αστικός τύπος διατυμπανίζει μέχρι αηδίας τις ικανότητες της σύγχρονης γραφειοκρατίας, ας σημειώσουμε ότι τα συμβούλια εργατών και στρατιωτών που δημιουργήθηκαν το Νοέμβριο του 1918 κατόρθωσαν να φέρουν εις πέρας όλα εκείνα τα ασύλληπτα δύσκολα καθήκοντα, μπροστά στα οποία η κρατική και στρατιωτική γραφειοκρατία δεν ήξερε τι να κάνει. Επειδή στα συμβούλια εκτέλεση και απόφαση ενοποιούνται, και οι ίδιοι οι εκπρόσωποι πρέπει να πραγματοποιήσουν αυτό που έχουν αποφασίσει, δεν υπάρχει χώρος ούτε για γραφειοκράτες, ούτε για επαγγελματίες πολιτικούς, που αμφοτέρωτε αποτελούν τμήματα του αστικού εξουσιαστικού κράτους. Στόχος κάθε πολιτικού κόμματος, δηλ. κάθε οργάνωσης επαγγελματιών πολιτικών, είναι η κατάκτηση του κρατικού μηχανισμού. Αυτός ο στόχος είναι ξένος ως προς το κομμουνιστικό κόμμα. Στόχος του κομμουνιστικού κόμματος δεν είναι η κατάκτηση της εξουσίας για το ίδιο, αλλά η διάδοση των κομμουνιστικών αρχών στο μαχόμενο προλεταριάτο, ούτως ώστε αυτό να αποκτήσει στόχους, και να δημιουργήσει το συμβουλευτικό σύστημα. Και σε αυτό το σημείο, ως προς τους άμεσους πρακτικούς σκοπούς, σοσιαλδημοκρατία και κομμουνισμός στέκουν αντιμέτωποι. Η μιν στοχεύει στην αναδιοργάνωση του παλαιού αστικού κράτους, ο δε προετοιμάζει το έδαφος για ένα νέο πολιτικό σύστημα.